

Csekme István

**Diákélet, diákdalok
a marosvásárhelyi Református
Kollégiumban az 1920-as években**

Diákéletünk egy nap tükrében

A nap a reggeli hatórai ébresztővel kezdődött, vasárnap és az ünnepek idején pedig reggel hétkor.

Reggel pontosan hat órakor a bentlakás mindhárom folyosóján megszólalt a kérélnhetetlen villanycsengő. A legédesebb álmvilágunkból a rideg valóságra ébresztett.

Az alsóbb osztályos „fikák” (az egy-négy osztályosok) kötelesek voltak azonnal kipattanni fekvőhelyükből, míg a felsőbb osztályos nagydiákok (öt-nyolc osztályosok) rendszerint csak percek múlva kászolódtak ki meleg ágyukból.

Reggel hat órától hétig zajlott le a cipőtakarítás, mosakodás, öltözködés, ágyvetés, szobatarítás és szellőztetés.

A hetenként váltakozó szobanaposnak télvíz idején már jóval hat óra előtt tüzet kellett gyújtania, hogy felkeléskor elég meleg legyen a szobában. Tűzgyújtás után a napos szobafőnökének (primáriusának) és szobafőnök-helyettesének (szekundáriusának) mosdótálba vizet tartozott hozni, majd a szobát seperte meg és szellőztette ki. Természetesen, közben magát is rendbe kellett tennie.

Ezt a szolgálatot az elsős és a másodikos fikák látták el, míg a harmadik és negyedik osztályosok „sorinapos” szolgálatot teljesítettek.

A szolgálat anyag ellátása esetén a szobanapos a primárius, a sorinapos pedig a folyosók rendjét és tisztaságát is ellenőrző szolgálatos hetes tanár büntette meg (internálta meg) egy újabb heti szolgálat elvégzésével.

A sorinaposok a reggeli, délutáni és esti szilencium előtt a folyosójukat tartoztak leseperni. Aztán a szilenciumok kezdetekor székükkel és könyvükkel a lépcsővel szemben a fal mellett helyezkedtek el. A szilencium egész ideje alatt ott tartózkodtak és vigyáztak a folyosó tisztaságára és rendjére, a szekrények érintetlenségére, és arra, hogy a folyosókon engedély nélkül senki ne járkálhasson.

Amikor a lustra odaérkezett, a sorinapos székéről felállt, és a szolgálatos hetes tanárnak jelentést tett a folyosó rendjéről és tisztaságáról.

Ez a szolgálat, különösen hideg téli napokon, nagyon nehéz volt. A sorinaposnak jól fel kellett öltöznie, ugyanis a folyosókat csak egy-két rozoga, fafűtéses vaskályha melegítette, ha ugyan az oda kiosztott és a sorinapos által felcipelt tűzifát valamelyik szemfüles, „ragadós kezű” szobanapos el nem csente. Az ügyesebb, életrevalóbb sorinaposok maguk is igyekeztek egy kevés külön fáról is gondoskodni. Rendszerint faosztáskor emeltek el egy-két többlethasábot.

Lakó- és egyben tanulószobáink a Sáros (ma Târguliu) és a Kazinczy (ma Kogălniceanu) utcákra néző bentlakási épület földszintjén, első és második emeletén helyezkedtek el sorban.

A földszinti 1-es számú, a fölötté lévő első emeleti 15-ös számú, és a fölöttük lévő második emeleti 22-es számú szobákat egy-egy üveges ajtó zárta el a három folyosó többi szobájától. A három elválasztott szobát keskeny csigalépcső kötötte össze.

A 15-ös és a 22-es szobák előteréből egy-egy, általában zárva tartott ajtón lehetett a tanítási célokat szolgáló új épület Sáros utcai szárnyába, az első, illetve a második emeleti folyosóra, onnan pedig az épület Bolyai térre és Bolyai utcára nyíló részébe jutni.

A bentlakás valamennyi szobájának ajtaja fölött egy-egy négyszögletű fémtábla függött. Ezekon nemcsak a szobák folytatólagos sorszámára, hanem egy-egy nagyobb európai város, főváros vagy híres egyetemi város neve is látható volt. Hogy már a kisdíák is megismerhesse földrészünk leg-rangosabb városainak a nevét.

A földszinti 1-es számú szoba Spárta nevét viselte. Ez volt a bentlakási vezetőtanár és a hetes felügyelő tanárok hivatali helyisége. A bentlakásnak ez az első szobája a múlt században feltehetően azért kapta a Spárta nevet, hogy a mindenkori ifjúság előtt azonnal nyilvánvaló legyen, miszerint a bentlakásban, mi több, az egész intézetben a nevelésnek egy roppant igényes, az egykori spártaihoz hasonló szigorú és következetes fajtája honos.

Az első emeleti 15-ös és a második emeleti 22-es szobákban a felügyelő tanárok vagy más, legénytanárok laktak.

A földszinten egymást követték a 2-es, a 3-as, a 4-es, az 5-ös és a 6-os számú lakó- és tanulószobák. A 6-os szobán túl széles falépcső vezetett fel az emeletekre. A lépcsőfeljáraton túl volt a 7-es számú mosdó és vele szemben a vécé. A folyosó legvégén a betegszoba és az ápolónő kicsiny lakószobája helyezkedett el.

Az első emeleten a betegszoba és az ápolónő szobája fölött foglalt helyet a 8-as számú, legtágasabb lakó- és tanulószoba. Abban húsz-huszonkét diák is elfért.

A 8-as szoba főtérre néző ablakából a konviktus (mi „vityinek” neveztük) épületére és szűk udvarára lehetett lelátni. Ez tette lehetővé, hogy akár egyszerű következtetéssel, „szaglás után”, akár pedig valamelyik felbukkanó ismerős konyhai alkalmazottól előre megtudhassuk, mi lesz a mindig várva várt ebéd vagy vacsora, a kaja.

A 8-as szoba és a lépcső között a 9-es számú mosdó, vele szemben a vécé volt.

A lépcsőn túl sorakoztak az első emeleti 10-es, 11-es, 12-es, 13-as, 14-es lakó- és tanulószobák.

A 8-as számú szoba fölötti második emeleti rész a mi időnkben még nem volt beépítve. Erre csak később került sor.

A bejárati lépcsőtől jobbra volt a 16-os számú mosdó és vele szemben a vécé.

A lépcsőtől balra sorakoztak a 17-es, 18-as, 19-es, 20-as és 21-es számú lakó- és tanulószobák.

A 8-as számú szoba kivételével a bentlakás valamennyi, teljesen azonos nagyságú lakó- és tanulószobája egy-egy ablakkal a Sáros és a Kazinczy utcák fele nézett. A szobák ajtóit befelé nyitkák, és a Kollégium tágas udvara felé néztek.

A folyosókon mindenik szoba ajtajával szemben, az udvarra néző ablakok alatt egy-egy a mélyedésekbe beépített, rekeszekre osztott ruhásszekrény állott. A szekrények két szélén egy-egy nagyobb, ruhák felakasztására is alkalmas rekesz volt. Középen kisebb polcok. Mindenik ruhásszekrény tíz önálló, kisebb-nagyobb rekeszt tartalmazott. A két szélső, nagyobb szekrényrészt a szoba primáriusa és a szekundárius birtokolta. A többi rekeszt a szoba lakói osztályrangsorban foglalták el. Ezekben a kis szekrényselektben tartották gyakran hiányos és szegényes ruhanevelőket és a hazulról csak hébe-hóba kapott, nagyon gyorsan elfogyó élelmiszerfedezéküket.

Egy szobában általában tíz tanuló lakott. Amikor a tanulólétszám a szokottnál nagyobbra növekedett, akkor egy-egy szobába tizenegy-tizenkét diákot helyeztek el. Ilyenkor két fika közösen használt egy alsó szekrényrészt.

A szekrények tisztaságát és rendjét a hetenkénti tisztasági lustra alkalmával a felügyelő tanár és az őt kísérő apparitor (hetedikes vagy nyolcadikos diák) ellenőrizték. Az alsós diákok szekrényének ellenőrzése a szobafőnöknek is jogában állott.

A tisztasági lustra az ágyakra, szobai fiókokra, a tanulók ruházatára, ráadásul a kisebb diákok fülére, kezére és nyakára is kiterjedt. Így aztán „retkes nyakú” vagy „gyászoló körmű” fiú nemigen lakhatott bentlakásunkban.

Hogyha valamelyik kisebb diáknál a felügyelő tanár komolyabb rendtelenséget, szemetet talált, a dörgedelmes szóbeli intelmeken kívül igen könnyen sor kerülhetett pájesz- vagy orrhúzásra is. Az ilyesmi főként akkor következett be, ha zenetanárunk volt a szolgálatos. Ő különösen nagy gondot fordított a tanulók és egész bentlakásunk tisztaságára. Nevelői szándékú haj- vagy orrhúzását rendszerint ezekkel a szavakkal kísérte: „Piú, piú, olyan koszos vagy, mint az újévi malac!”

Minden szobában középen állott egy hosszú, már régtől fogva ütött-kopott tanulóasztal ("publika"), melynek két oldalán négy-négy zárható fiók, és alatta négy-négy hát nélküli faszék volt.

Az asztaltól jobbra és balra, a fal két oldalán négy-négy vaságy állt. Arra az esetre, ha valamelyik szobában tíznél több tanuló lakott, két ágy éjjelre kihúzható karikásággal volt felszerelve. A legkisebb egy vagy két fika került a karikáságyba, és ilyen esetben a publika egyik vagy mindkét végére jutott kisiágy.

A szobák ablak felőli jobb sarkában volt a szobafőnök ágya, és előtte különálló, fiókos asztala. Szemben a bal sarokban ugyanilyen elhelyezésben a szobafőnök helyettes ágya és asztala húzódott.

A szobaajtó melletti bal sarokban a kerek vaskályha, a fászláda, a szemetesláda és a szoba lakói által vásárolt seprű és szemétmerő foglaltak helyet.

A primárius és a szekundárius mosdótálát ágyaik alatt jól eldugva tartottuk. Semmi egyébnek az ágyak alatt nem volt szabad lennie.

A szobákat középen hosszú dróton függő, pléhernyős, egyetlen körtés villanylámpa világította meg. Kitörő örömmel fogadtuk, ha olykor kiugrott a biztosíték, és egész este "nem volt villany". Ilyenkor nem lehetett tanulni, s másnap "kellő szomorúsággal" jelenthettük tanárainknak, miért nem tudtunk készülni. Néha előfordult az is, hogy valamelyik "jobb villanyyszerelő" tanulóársunk titokban maga idézte elő a tartós rövidzárlatot. A "szerelő" kilétét senki sem árulta el.

A szobák téli faszükségletéről, a "napi porcióról" a szobanapos diáknak kellett gondoskodnia. Minden délután (szombaton és vasárnap is) fél ötkor a Sáros utca felőli kapu alatt a naposok a szobák sorrendje szerint sorba álltak, és az intézet nagy tekintélyű, idős tanítójának, Szekeres bácsinak a vezetésével levonultak a pincébe a napi faadagért. Ez pedig az időjárás függvényében hol több, hol kevesebb volt.

Az volt az ügyes napos, aki néhány darabbal többet ki tudott udvarolni Szekeres bácsitól, vagy aki észrevétlenül néhány hasábot még el tudott csenni. Faadagját mindenik napos maga vitte fel karján a szobájába. A napi porció felcipelésével a naposnak nagyon kellett igyekeznie, hogy még az ötórás szilencium előtt másnap reggelre tűzgyújtóról is gondoskodhasson. Hazulról hozott baltáinkkal az udvar felőli terasz betonlépcsőin hasogattuk a gyújtófácskákat. A tűzgyújtáshoz elégséges papírt is be kellett szereznie a naposnak.

lyosó elejéről, a félelmetes Spárta felől felcsendült az „ef” hangot kiejteni csak „pé”-nek tudó szolgálatos zenetanárunk vészjósló hangja:

- Parkas, piú, korán reggel, pinoman bepáslizott pejjel putkorázol a polyosón?!

E szavakra a mi bátor Karink kezes báránnyá szelidült, fürge lába a folyosó betonpadlójába gyökerezett, s meg sem moccant álló helyzetéből, míg az arasznyi nebuló hatalmas turbános fejének láttán egyre hangosabban hahotázó tanár oda nem érkezett. Ekkor a szilencium csendjét és rendjét zavaró „piút” szokásos pájeszli- és orrhúzásával intette meg, és zavarta fel szobájába. Ott meg a pórul járt Farkas barátunknak a primáriustól is még egy hatalmas nyaklevest kellett elkönyvelnie, amiért oly késve tért vissza a még lemásolásra váró titokzatos számtanpéldával.

A későbbi évek során, amikor ének- és zenetanárunk már bácsivá öregedett, az ifjú nemzedék beszédhibájáért „Piú bácsinak” nevezte el. Egykori tanítványai ma is szeretettel és őszinte megbecsüléssel emlékeznek vissza a már csak néhai Piú bácsira, aki az ősi kollégium egyik legjobb nevelője volt.

A reggeli szilencium fél nyolckor ért véget. Ekkor a megszólaló csengő hangjára reggelizni siettünk. A két végén lépcsős feljárátú, udvar felőli oldalán nyitott, korláttal ellátott, fedett teraszon megadott rendben sorakoztunk. Ez a terasz ma már nem létezik: az ötvenes-hatvanas években tantermekké építették át. Az egyes asztaloknál ülők kettős sorát az asztalfőnök és az asztalfőnök-helyettes (hetedik vagy nyolcadik osztályosok) nyitotta. Mögöttük osztályrangsorban a kisebbek sorakoztak fel. Az asztalfőnökök a konviktusi (diákétkezdei) asztaloknál az asztalfőn, az asztalfőnök-helyettesek azok végén ültek.

Miután valamennyi tanuló beállott a helyére, és teljes csend lett, a terasz korlátjának támaszkodó szolgálatos tanár vezetésével „indulj!” vezényszóra a diáksereg a konviktus hátsó, udvar felőli lejárátán a reggeli elfogyasztásának helyszínére vonult. Az asztalok melletti felállást és a soros asztalfőnök étkezés előtti imádságát követően a százötven-száznyolcvan főnyi diáksereg hát nélküli faszékeire hatalmas robajjal leült, és hozzálátott a reggelihez.

A reggeli, a háború utáni évek ismert anyagi nehézségei miatt, vajmi szűkös, szegényes volt. Leggyakrabban egy, minden diák helyére előre kirakott vékony szelet kenyeret, egy kis darab ízet és egy alig cukrozott csésze teát (mi „lávvíznek” neveztük) kaptunk reggelire. Máskor a teát és ízet egy tányér köménymagleves (mi „zupának” neveztük) helyettesítette. Szerencsés volt, akinek a kenyér sarka, a dúc jutott.

Legtöbbször az asztalfőnökök és helyetteseik részesültek ebben a szerencsében, mivel az évek során a "jobb képű" konyhaleányokkal ők kerültek közelebbi ismeretségbe, s az "étékfogók" is nekik kedveztek.

A konviktuson minden egyes asztalnak két-két étékfogó szolgálatos tanulója volt. Ezt a szolgálatot a harmadik és negyedik osztályos tanulók látták el. Ők a napi háromszori étkezés előtt tíz-tizenöt perccel korábban mentek le a konviktusra. A kenyérszeletek kirakásában és a levesestálak asztalokra helyezésében segédkeztek a konyhai személyzetnek. Ők hordták ki nagy fatálcákon a lapostányérokra előre kiporciózott ebéd második fogását, melyet az asztalok végéről kézről kézre adogatva osztottak ki. Étkezés végén az edények összeszedésében is segédkeztek. Az étékfogó szolgálat hálás volt, mert rendszerint nagyobb szelet kenyérhez, olykor-olykor kettőhöz is hozzáfértek, és kiadósabb második fogáshoz is juthattak.

Amikor a reggeli tea (szerintünk lábvíz) a szokottnál is keserűbb volt, szinte vezényszóra, az egész ifjúság egyre erősödő, fülsüketítő zajjal kavarni kezdte teáját! Ez a forradalmi eljárás mindig maga után vont a felügyelő tanár, Piú bácsi emlékezetes közbekiáltását: "Ipjúság, ne kavarj, ne kavarj!" Ha valamelyik fika egyéni kavargatásba kezdett, vagy ha az asztalnál más rendetlenséget követett el, akkor az asztalfőnöke rendszerint azzal büntette, hogy egy vagy több alkalommal állva kellett ennie.

A reggeli elfogyasztásával, a soros asztalfőnök poharát kocogtatva kanálával "csengetett", "felállni!" vezényszót kiáltott, és étkezés utáni imájával véget ért a reggelizés. A reggeliről ugyanúgy, asztalonként kettes sorban jöttünk ki, és mentünk fel szobáinkba. Ha volt mit, még faltunk valamit a hazaiból. Aztán előkészítettük könyveinket, füzeiteinket, és felszállingóztunk az új épületbe a nyolckor kezdődő tanóráinkra.

A tanítási napok délelőtti napok sokunk számára nemcsak izgalmasak, hanem olykor gyászos kimenetelűek is voltak. A félelmetes tanári zsebnóteszekbe, később az általánosan bevezetett osztálykatalógusokba (mi "deftereknek" neveztük) ilyenkor csúsztak be a rendszerint meg is érdemelt szekundák. Ilyen napokon a szülők vagy más hozzátartozóink látogatását, bejövételét távolról sem óhajtottuk. Joggal tartottunk attól, hogy nem éppen dicséretes előmenetelünkről tudomást szerezhetnek. Ilyenkor még a mindig nagyon várt hazai "pakkról", a harapnivalóról is szívesen lemondtunk, csakhogy eltitkolhassuk a beszerzett szekundákat.

Nagyon kellemesek voltak azok a délelőttök, amikor jó jegyek kerültek a defterbe, vagy amikor sikerült egy-két izgalmas órát elpotyáz-nunk. Egy-egy nehéz napon, amikor valamelyik tantárgyból "berúgásunk" elke-

rülhetetlennek látszott, kellő tisztelettel mi magunk kértük meg a tanárunkat, hogy a leckét még egyszer magyarázza el, mert azt még a legjobb tanulók sem értették meg eléggé.

Különösen kedveltük a torna-, az ének- és az egészségtanórákat, hiszen azokból csak nagyon ritkán kellett jegyre felelnünk. Különben is, ifjú aktivitásunkat, játékos kedvteléseinket csakis ezeken az órákon - főként tornaórán - tudtuk kiélni, szabadjára engedni.

A tornaórákat az intézet viszonylag korszerűen felszerelt tornatermében, a kedvezőbb tavaszi meg őszi napokon többnyire az intézet udvarán tartottuk. Annak örültünk leginkább, ha legalább az óra utolsó felében két kapura futballozhattunk. Ilyenkor néha be-berúgtunk egy-egy iskolai ablakot. A kitört ablakot mindig közös költségen tettük be. A tornaterem előtt rögzített nyújtó, és a távolugrás célját szolgáló homokos terep állott a rendelkezésünkre. A délutáni szabadfoglalkozási időben is sokan gyakoroltak. Többen csak vélt kiválóságukat igyekeztek csillogtatni, első-sorban a fikák előtt.

Az iskola tornászcsapata éveken át olyan rangos volt, hogy 1926-ban az erdélyi református kollégiumok Nagyenyeden rendezett tornaversenyén a versenyzászlót az enyedi diákságtól elnyertük, és haza is hoztuk. E vándorzászlónak ma is a Bolyai Farkas Líceum birtokában kell lennie.

A kollégiumbéli példás testnevelésért, a tornászcsapat kiválóságáért Spánier Vince egykori fizika- és tornatanárt illeti az elismerés és a hála. Igen pontos és fegyelmezett nevelő volt, aki ugyanazt a magatartást diákjaitól is szigorúan megkövetelte. A „vigyázz!” elhangzása után egyetlen mozgást, egyetlen hangot sem tűrt el a tornasorból. Ő volt a bentlakás szigorú vezetőtanára. Néhány osztályban fizikát és számtant is tanított. Az ismeretanyag elsajátításában szigorú és igényes volt. Szabadidejének nagy részét az iskolai fizikumban kísérletekkel töltötte. Egyik villamossági kísérlete alkalmával majdnem életét veszítette.

Az ének- és zeneórákat az intézet tágas és viszonylag jól felszerelt zenetermében tartottuk. V. Márton, a közkedvelt Piú bácsi nagy gondot fordított az ifjúság zenei hallásának, kottaismeretének és általános zenei műveltségének fejlesztésére. Négyyszólamú diákdalárdát szervezett és vezetett, mellyel szép eredményeket ért el. Dalárdánk nemcsak iskolai, hanem vidéki ünnepeken és iskolaközi versenyeken is többször szerepelt. Egyszer egy diáktársunk temetésére Radnótra is kivitte a dalárdát és szerepeltette. Ha a dalkari próbákon valamelyikünk hamis hangon énekelt, hosszú fekete karnagyai pálcájával kottatartóját ütögetni

kezdte, s így kiáltott rá a hamisan éneklőre, például: „Pekete, piam, te, ott Parkas mellett palcsul énekelsz! Cisz, pisz, cisz, pisz. Egy félhanggal pennebb!” E vidám, derűt keltő pillanatok nyomában újra felemelte karnagyai pálcáját, néma csend lett, s a munka zavartalanul folyt tovább. Lelkes tanárunk sokat fáradozott egy vonós- és fúvós diákzenekar megszervezésén, de kevés eredménnyel. Kevesen tanultak közülünk hangszereken játszani, s a diákság különben is jobban kedvelte a népzene, mint a klasszikus. Így aztán a nagy nehezen létrehozott vonós- és fúvószenekar rövid idő alatt szét is hullott.

Piú bácsi a hétfő reggeli „précések” (rövid istentiszteletek) és a téli hónapokban a díszteremben tartott vasárnapi istentiszteletek alkalmával a legjobb énekes diákjait maga mellé, a dísztermi ragyogó minőségű orgona köré állította, hogy zenei műveltségüket minden úton-módon gyarapítsa. Orgonán játszó nagyobb diákjainak azt is megengedte, hogy bizonyos alkalmakkor ők kísérjenek a dísztermi orgonán.

Osztálytársaim közül Adorjáni Dezső volt nagyon jó organista. Mint tanító gyermeke és kiváló hallású fiú, már otthonról komoly zenei ismereteket hozott magával. A díszterem orgonáján sokszor játszott. Pár esztendeig hegedülni is tanult a városi zeneiskolában. Alapos zenei ismereteinek életében nagy hasznát is vette. Kolozsvárott nyugdíjas jogászként a legnagyobb dalkar szervezője és karnagya lett.

A bentlakó ifjúságnak éveken át „liliom-bandája”, zenekara is volt. Abban egy-két kintlakó diák is részt vett. A legjobb primás a sáromberki B. Sanyi volt, aki a városi zeneiskolát is végezte. Nagyon sokat gyakorolt szobájában. Olyan szépen játszott, hogy nemcsak a diákság hallgatta, hanem szobájának nyitott ablaka alatt gyakran a járókelők is szívesen megálltak, akár hosszabb percekre is. Zenében nagy tehetségű diáktársunk sajnos, egyebekben hanyag és könnyelmű volt. Fiatalon elkallódott, és korán el is hunyt.

A két utolsó felső osztályban heti egy-egy egészségtanóra is volt. Ezeket az iskola orvosa, dr. P. István (diákoktól kapott nevén „Kókusz bácsi”) tartotta. Pista bácsi idősebb, jóságos és megértő ember volt. Így aztán tantárgyából alig tanultunk. Őt és az óráit osztatlanul nagyon szerettük. Mi, bentlakók már csak azért is tiszteltük az öregurat, mert néhány napos betegszabadságot csak tőle csikarhattunk ki, amikor már nagyon utolért a „leckebetegség”.

A bentlakásban a beteget jelentő tanulók a reggeli szilencium előtt az apparitornál tartoztak feliratkozni. Reggelizés után pedig az ő ve-

- Fiúk, hagyjátok, hogy halálosan beteg barátotok játssza végig szerepét! Hanem aztán, ti valamennyien, akik ma kerültetek általam ide, azonnal öltözzetek fel és takarodjatok az órákra. Kónya tanár úr éppen titeket vár szívrepesve, hogy felelhesetek latinból.

Perceken belül a több fős, „súlyos beteg” társaság latinórára rohant. K. Imre¹ (diáknevén „Bifka”) a deklinációkból és konjugációkból táncoltatta meg a váratlan fordulat után ténylegesen falfehérré változott Gyurit, aki, vesztére, csak az elégtelen érdemjegyet bírta összetáncolni magának. Szóval A. Gyuri aznap kétszer is táncolt: egyszer vigadozva, másszor sírva.

A kedvelt délelőtti foglalkozások közé tartozott egyik-másik tanárral szemben az indokoltan vagy indokolatlanul táplált sérelmek valamilyen csínytevés általi levezetése. Ezek a tanárkitolások ifjúkori meggondolatlanságunkból fakadtak, s rendszerint távol állt tőlünk a bántó szándék.

Többször előfordult, hogy a kiváló író és irodalomtanár, M. Károly bácsi, aki rendkívül szórakozott ember volt, az osztályba való bejövetele előtt félig szívott bőrszivarát a folyosó tűzcsapdobozára helyezte, a viszontlátás reményében. Ilyenkor valamelyik, „véletlenül” tanárunk után késve bejövő merészebb társunk eme becses leletet zsebre vágta. A tanári bőrszivarcsikket aztán az óra szünetében „illő helyen” közösen szívogattuk, gazdagítva füstölő tudományunkat. Így és az összes többi tiltott cigarettázási kísérlettel néhányunknak sikerült is a dohányzás terén életre szóló szakismeretre szert tennünk.

M. Károly bácsi két éven át francia nyelvet is tanított osztályunkban. Mivel e kifinomult nyugati nyelv rejtelmeit székelyes nyelvi adottságainkkal gyengécskén tudtuk elsajátítani, tudásunkkal vajmi kevés örömet okozhattunk kedvelt tanárunknak. Silány eredményeink láttán lehet, hogy ő maga is unta a franciaórákat. Így aztán Károly bácsi egyre nagyobb figyelmet fordított a magával hozott napisajtó híreire és irodalmi érdekességeire. Az óra elején utasított, hogy ülési sorrendben olvassuk a kijelölt ékes francia szöveget, ő maga pedig újsága olvasásába mélyedt. Előfordult, hogy az osztály óra végéig is kitartóan olvasta a néhány soros textust.

A francia nyelvtan kapcsán történt meg, hogy több órán át az „avoir” segédige „futur” idejét gyakoroltuk. Mivel megítélésünk szerint ez a segédigei idő nagyon fontos volt a francia nyelv elsajátításában, és mivel

¹ Lásd a függelékben.

talán tanárunknak is módfelett tetszett, amikor az egymást követő órák elején megkérdezte, mi volt aznapra felhagyva, mi kórusban minden alkalommal így válaszoltunk:

- Az avoir futurje volt felhagyva!

És órákon, heteken át, padosoroként egymás után mondtuk, illetve gyakrabban olvastunk a jövő időt. Károly bácsi ezalatt magasabb ismeretekre szomjúhozó tanárhoz illően kitartóan végezte napi újságolvasói penzumát.

Igeidős felolvasásunkat mindaddig zavartalanul végeztük, míg egyszer csak a tanár úr ránk nem ripakodott:

- Ejnye, haszontalan gyermekek, most aztán igazán hazudtok! Biztosan emlékszem, hogy a múlt órára is az avoir futurje volt felhagyva!

A hirtelen megszeppent osztály soraiból ekkor az egyetlen, franciául már hazuról jól beszélő társunk, F. Miklós emelkedett szólásra, s a legnagyobb lelki nyugalommal jelentette ki:

- Tanár úr, kérem, valóban úgy van, de a múlt órára új leckének vettük fel a futurt, s mára ismétlésre tetszett felhagyni.

Ezzel aztán a tanár úr és mi is megnyugodtunk. A futurrel viszont többé egyszer sem mertünk előhozakodni. Hogy a számtalan olvasási gyakorlatunkkal melyikünk mennyire sajátította el az avoir segédige futur idejét, azt ma már nem áll módomban megállapítani. Azt viszont tudom, hogy M. Károly bácsi, franciatanárunk tisztelt és meghitt emléke a még életben lévő osztálytársak mindenikében kitörölhetetlenül él.

Megkülönböztetett élményt, lelki és testi felüdülést jelentettek a diákságnak, különösen osztályunknak a Sz. Gábor (magunk között „Szigyi bácsinak” emlegetett) történelem- és földrajzórái, aki két éven át osztályfőnökünk is volt. Alapos tudása, élményszerű, a múlt tanulságait jelenünkbe kivetítő és alkalmazó magyarázatai feledhetetlenek maradtak. Földrajzi magyarázatai nyomán bebarangoltuk, megismertük az egész Földet, annak sokfajú népeit, életüket, szokásaikat, bánatukat és örömeiket, és mindenhol a megélhetéséért küzdő embert. A tudomány és képzelet szárnyaiban betekintést nyújtott a csillagok rejtelmes világába is.

Meggyőződéssel hirdette, hogy eljön az az idő, amikor az emberi akarat és tudás az ég birodalmát is megismeri, és birtokába veszi.

Nemes emberi adottságai és tanári ismeretei olyan tekintélyt biztosítottak számára, hogy az osztatlan tisztelettel és szeretettel körülvett Szigyi bácsi óráin vagy akár csak a közelében is, durva diáksínyre, fegyelmeztelenségre sohasem vetemedtünk. Mert ez a szikár-magas, im-

ványairól, akik festők vagy szobrászok lettek, és hírnevet meg elismerést szereztek maguknak művészi pályafutásuk során. Sokszor mesélt, megkülönböztetett szeretettel és elismeréssel az előttünk csak néhány évvel végzett tanítványáról, Bordi Andrásról. A Kis-Küküllő vidéki Héderfájáról került a kollégiumba. Tehetsége és kitarító munkája nyomán már korán a megbecsült festők útján haladt. Haláláig Marosvásárhelyen élt mint országszerte elismert, többszörösen kitüntetett festőművész.

Károly bácsitól hallottuk gyakran: „Fiaim, mindig csak becsületes munkát!” Rajztermi óráin fordult elő egyszer-kétszer, hogy míg ő a hátsó padosorok tanulóinak a rajzait javítgatta, az első padosorból valamelyik merészebb osztálytársunk a padosor alatt a hosszú tanári asztalhoz kúszott, a katalógust onnan leemelte, s a padlón beírt magának egy-két jó jegyet, hogy bizonyosnak látszó bukását az illető tantárgyból ily módon elkerülhesse. A „potya jegyeket” az érdekelt tanár, mi tagadás, általában nem fedezte fel.

Diákéveink alatt a legtöbb bajlódásunk a matematika rejtelmeivel akadt. Utolsó éveinkben magával az öreg K. Tamással, a számtantanárral is. Tamás bácsi igényes és következetes tanár volt. A matézis alapjait alaposan magyarázta, de azt semmiképpen nem akarta tudomásul venni, hogy az ő magyarázatai nyomán a diákság nagy többsége a feladatok lényegét mégsem értette meg, és így a matematikát nem tudta. Lehet, hogy ezt a tényállást előrehaladott kora miatt sem tudta felmérni. Közte és a diákság között a gyakori ellentéteknek pontosan ez lehetett a valódi oka. Ő nem vette tudomásul az ifjúság gyengécske matematikai ismereteit, mi pedig nem vettük figyelembe az ő öregkori korlátait.

Tamás bácsinál tudni kellett, és nem lehetett mellébeszélni. Szigorúan megkövetelte, hogy füzetünket tisztán és pontosan vezessük. Gyakran megesett, hogy egy-egy gondozatlan füzetért elégtelen jegyet adott, és a hanyagul írott oldalakat újra íratta. Ilyen esetben rendszerint nagy felháborodással ezt mondta:

- Kicsi fiam, mutassa meg az apjának a saját kezűleg kiállított szégyenségi bizonyítványát, és kérje vissza a tandíját!

Ha a táblánál felelő a több irányból érkező sűgások segítségével sem volt képes a feladatot megoldani, szemüvege fölött mérgesen tekintett áldozatára, és így kiáltott rá:

- Kicsi fiam, írja meg az apjának, hogy tudása egyenlő a zéróval!

Hiányos matematikai ismereteink és Tamás bácsi meg nem értése miatt állandó volt köztünk a sűrlődés, az ellentét. Mivel az osztály úgy érezte,

hogy Tamás bácsi sok méltánytalanságot követett el velünk, azt már csak diákbecsületből sem hagyhattuk megbosszulatlanul. Ezért aztán sok viccet, csínytevést, néha illetlen és durva cselekedetet is elkövtünk az akkor már gyengén halló és rosszul látó öreg tanár ellen. Mindnyájunk nevében ezúttal bocsánatot kérek néhai tanárunk emlékeitől.

Tamás bácsiról mindenki tudta, hogy reggelenként, iskolába jöve tele alkalmával először Sramek Ferenc bácsi Sáros utcai közkedvelt bodegájába lépett be, s talán saját maga bátorításául egy kupica pálinkát rendszeresen bekapott. Az itókázások hatását sohasem tapasztaltuk, de lehetetlen néha éreztük a pálinkaszagot.

Tamás bácsival szemben az egyik emlékezetes, de eléggé meggondolatlan diákcsínytevésre egy délelőtti gyengélkedése alkalmával került sor. Egy megbízhatónak ismert nagyobb diákját a következő üzenettel küldte haza feleségéhez Kazinczy utcai lakására a tanár úr:

- Jenő fiam, menjen haza, és mondja meg Margit néninek, hogy rosszul érzem magam, és arra kérem, hogy valami könnyű ebédet főzzön nekem.

A több évvel fölöttünk járó diáktárs, aki mindig a viccelődésen, mások kifigurázásán törte a fejét, így adta át Tamás bácsi üzenetét:

- Margit néni, kérem, Tamás bácsi azt izeni, hogy nagyon jól érzi magát, nagyon éhes, és arra kéri, hogy ebédre füstölt hússal fuszulykalevest főzzön neki!

Az valószínű, hogy a gyengélkedő Tamás bácsi egy falatot sem evett a fuszulykából, az viszont bizonyos, hogy viccfaragó Jenő barátunk napokig nem mert tanára szemé elé kerülni.

Történt, hogy egyik diákját Tamás bácsi egy egylejes nagy sósperecért küldte. A diák az egy lejre tíz darab apró, ehetetlenül kemény perecet vásárolt. Mikor Tamás bácsi meglátta a portékát, így kiáltott a tanulóra:

- Fiam, egye meg maga azokat a hitvány pereceket!

A humoros észjárású, szüntelen viccfaragásra törekvő Jenőnek volt egy Tamás bácsi által kedvelt osztálytársa, egy szerényebb tehetségű, de nagyon szorgalmas és a tanárok kedvében járó diák. Ez a fiú az érettségi előtti hetekben társaitól elkülönülve a Tamás bácsi szertára előtti folyosón magolt naphosszat. Tamás bácsi, ahányszor szertárából kitekintett, mindig elismeréssel állapította meg, hogy kedvenc tanítványa fáradhatatlanul tanul. Mivel osztálytársai s főként Jenő barátunk, a tőlük elkülönülő s a tanároknak hízelgő ifjút nem szerették, sőt meg is vetették, azon iparkodtak, hogy Tamás bácsi előtt befeketítsék.

Egyik napon, ahogy a „magoló” diák a szertár előtt fel s alá sétálva szüntelenül tanult, Jenő a szertár közvetlen közelében, a folyosó fordulójánál lévő kályha mögé elbújt. Amikor biflázó társa a szertártól eltávolodott,

Jenő a kályha mögöl előlopakodott, s a Tamás bácsi ajtaját megrugdosta. A szokatlan zajra Tamás bácsi kilépett, de megnyugodva vissza is tért, mert a folyosón csak kedvencét láthatta kitartóan könyvébe merülve. Az ajtó rugdosás azonban többször megisméltődött. Tamás bácsi végül a legnagyobb felháborodással rohant ki, és az ajtajához érkező kiválasztottját így kezdte szidalmazni:

- Kicsi fiam, hát maga is ilyen hitványságokra vetemedik? Most látom, hogy maga is egy utolsó fráter!

- De tanár úr, kérem... - próbált az ártatlan diák mentegetőzni.

- Úgy, kicsi fiam, még hazudozni is próbál? Na, takarodjon azonnal a szemem elől, és többet meg ne lássam a szertáram előtt!

A Tamás bácsival elkövetett kitolások sorozatában nem volt mindenapi az alábbi eset.

Egy tavaszi reggelen egyik bentlakó társunk lement a teherszállító stráfszekerekerek várakozási helyére (standjára), s két fuvarost azzal rendelt föl Tamás bácsi Kazinczy utcai lakására, hogy a tanár úr költözik, és bútorait el kell szállítani.

A fuvarosok fel is hajtottak a megadott címre, s szekereik mellett jó ideig türelmesen várakoztak. Végül türelmük fogytán becsengettek a tanár úrhoz, aki minden méltatlankodása és tiltakozása ellenére tekintélyes várakozási díjat volt kénytelen a fuvarosoknak kifizetni.

A költséges diákvicc elkövetőjét sem Tamás bácsi, sem a diákság többsége soha nem tudta meg.

Tamás bácsi egyik órájára, a lépcsőzetesen emelkedő, kettős padsorú számtan-fizikai előadótermünkbe két kis méretű verklit vittünk be. Egyiket az egyik padsor első, másikat a másik padsor utolsó padjának padlózatára helyeztük el. Magyarázat közben, a legalkalmasabbnak vélt pillanatban megszólaltattuk őket. Hosszas figyelés után a hangok irányába rohant, mire az egyik elhallgatott, és megszólalt a másik verkli - pont az ellenkező irányban. Tamás bácsi erre oda rohant, ám akkor az hallgatott el, s újra megszólalt a másik.

Többszöri ide-oda szaladgálás után kirohant az osztályból. Egyenesen Nagy Endréhez, az iskola szigorú igazgatójához ment, s jelentette a történeteket. Mire az igazgató (diákneven „Puci bácsi”) felrohant a fizikumba, a verkliknek már hírük-hamvuk sem volt. A folyosó egyik fásládájában lapultak.

A tetteseket természetesen sem Nagy Endre, sem K. Imre (diákneven Bifka), az osztályfőnökünk nem tudta kideríteni. Vallatói kísérleteket K. Benedek („Benci bácsi”), a vallástanár is végzett, megtevesztő szölamáival a lelkiismeretünkre próbált hatni, de ugyancsak eredménytelenül.

Végül is, az ügy tisztázására az egész osztályt egyenkénti kihallgatásra tanári gyűlés elé rendelték. A jóban és rosszban összetartó osztályunkból ott sem vallott senki sem. Ehhez hozzájárult az is, amit már említettem, hogy a közmegebecsülésnek örvendő, szeretett Szigyi bácsi, a fia útján, e válságos helyzetben egységes magatartást tanácsolt nekünk. Hogy a botrányt végre lezárja és befejezettnek könyvelhesse el, a tantestület az osztály valamennyi tanulóját magaviseleti jegyének egy fokkal való leszállításával, és az év végéig valamennyi szórakozási alkalomtól való eltiltással büntette.

Egyik évharmadi dolgozat írásakor az osztály komoly akadályba ütközött. Tamás bácsi számtanból három egymással összefüggő nagyon nehéz példát adott fel. A másodikikat csak az első, a harmadikat csak a második feladat helyes megoldása árán lehetett megfejtetni. Teltek az izgalmas percek, és a feladatokat az osztály legjobb matematikusa, Z. Pista sem tudta megcsinálni. Puskát pedig a számtanból gyengék csakis tőle remélhettek.

A végső kétségbeesésben F. Kari barátunknak mentő ötlete támadt. Rémült arccal a tanár úr elé állott, s halaszthatatlan „bajára” hivatkozva kikérezkedett az osztályból. Aztán a legkomolyabb arcot vágva bekopogott a közeli nyolcadikba, ahol P. Guszti bácsi német órát tartott. Elébe lépett, s halaszthatatlan fontoskodással arra kérte, hogy G. Zoltánt engedje ki, mert az udvaron várakozó édesapja nagyon fontos családi ügyben beszélni szeretne fiával.

Ahogy már ketten kiléptek, a magával vitt feladatokat a „legbiztosabb helyen” átadta G. Zoltánnak, az iskola legjobb matematikusának. Zoltán pillanatok alatt meg is oldotta mind a három példát. Kari nagy alázatosan visszatért az osztályba. A kidolgozott feladatokat odacsúsztatta Sz. Sanyinak, aki az előkészített „kocsonyán” percek alatt megfelelő számban sokszorosította azokat. Kézzől kézre adogatva mindenikünk hozzájutott a megváltó megoldáshoz.

Hogy Tamás bácsi gyanút ne foghasson a tömeges hibátlan megoldás miatt, mindnyájan számtani tudásunkkal arányosan, ki több, ki kevesebb hibával másoltuk le a három feladatot. A nem éppen mindennapi diákfurfanggal így úsztuk meg szerencsésen az évharmadi dolgozatírást Tamás bácsinál.

Sz. Pista osztálytársunkat az egyik iskolai év végén számtanból bukásveszély környékezte. Tamás bácsi megígérte, hogy az utolsó órán ki fogja még egyszer hallgatni, az egész évharmadi anyagból. Az utolsó órán sor is került rá, de Sz. Pista a feladatokkal csak részben tudott megbirkózni. Tamás bácsi végül ezzel küldte őt helyre:

- Kicsi fiam, a maga tudása számtanból csak az elégtelen és az elégséges határán áll. Felelete tehát plusz négyes. Ezzel azonban nem kerülheti el a bukást. A nyáron majd megtanulja jobban a számtant.

Ekkor felállott Z. Pista, tanárunk kedvenc tanulója, s nagyon udvariasan ezt kérdezte tőle:

- Tanár úr, kérem, legyen szíves megmondani, hogy matematikailag mi a különbség a plusz négyes és a mínusz ötös között?

- Semmi, fiam, semmi - válaszolta Tamás bácsi.

- Akkor nagyon szépen kérem, tanár úr, szíveskedjék Sz. Pistának a plusz négyes jegyét mínusz ötösré kijavítani.

- Na, jól van, Z. fiam, érted megteszem.

Így ment át év végén Sz. Pista számtanból.

Az idős és már gyengén halló T. Lajos bácsi (diáknevén „Cúder”), irodalom szakos tanárunk egyik óráján a tavaszi nyitott ablakok védelme mellett füttykoncertet rendeztünk. Természetesen, Lajos bácsi is meghallotta. Hamisítatlan marosmenti tájszólásával így ripakodott reánk:

- Csattagtattak, pattagtattak, rasszak vagytak s nem tanultak! Ártatlanságunk bizonyítására ekkor kedvenc tanulója állt fel, s a legteljesebb tisztelettel jelentette, hogy:

- Tanár úr, kérem, a madarak füttyülnek kint a fákön!

Az ablakokat azonnal becsuktuk, tanárunk megnyugodott, és mi véget vetettünk ennek a csínytevésnek.

T. Lajos bácsi az egyik szemével gyakran pislogott, kacsintgatott. Ennek feltehetően arcideggyengeség lehetett az oka.

A diák hagyomány megőrzött egy történetet a Lajos bácsi sűrű pislogásaival kapcsolatban. Eszerint, a tizes évek egyikében egyszer Lajos bácsinak egyházkerületi közgyűlésre kellett mennie Kolozsvárra. Mikor estefelé megérkezett a kolozsvári vasúti állomásra, s konflisba szállt, szokásos kacsintgatásai közepette arra kérte a fiákerest, hogy őt „valami jó helyre” vigye éjjeli szállásra. Fiákerese a kacsintgatásoknak burkolt szándékot és jelentést tulajdonított. Utasát Kolozsvár közismert „tükrös jó helyére” vitte, és ama helyiség „éjszakai lepkéinek” adta át.

A szájhagyomány arról már nem tesz említést, hogy a makulátlan életet élő, köztisztéletet élvező tanár úr miként szabadult meg onnan, s hogyan jutott el egy valódi szállodába.²

² Lásd a függelékben.

P. Guszti bácsi, a némettanár nem egyszerűen a német nyelv alapelemeivel, a der-die-das eseteivel és alkalmazásával gyötörte diákjait, hanem mint lelkiismeretes nevelő, azok testi és szellemi-lelki egészséges fejlődésével is rendszeresen foglalkozott. Idősebb tanácsokkal, hasznos felvilágosításokkal szolgált. Több tanítványával négy szemkört is elbeszélgetett az őket érdeklő kérdésekről. Tanítványai általános tanulmányi előmenetelét, hajlamaikat, jellembeli megnyilvánulásait és sokuknak a családi körülményeit is behatóan ismerte. Így aztán a személyes beszélgetéseket úgy tudta irányítani, hogy ezek révén kitartóbb munkára, fegyelmesebb magatartásra és több önbizalomra sarkallja diákjait. Burkolt avagy nyílt megjegyzései és a kötetlen beszélgetések nélkülözhetetlen felvilágosításokat nyújtottak a nemi élet kérdéseivel kapcsolatban is. Mindig óva intett a „rossz nők” társaságától, s az önmegtartóztatásra biztatott.

Diákjeveinkben városunkat és a környező falvakat a felsőnyáradmenti, a nyárádselyei és a nyárádmagyarósi szénégető székelyek látták el tüzelővel. Csütörtöki hetivásárnapokon, tavaszi, nyári, őszi és téli (Sára-napi, Úrnapi, Rozália-napi és Márton-napi) kirakodóvásárok alkalmával, de még más jeles napokon is, városunk forgalmasabb utcáin rendszeresen felfelcsendült a kétlovas szekereiket szeneszákokkal színültig megtöltő kormos szenesek elnyújtott, meg-megismételt kiáltása:

- Szenet, szenet, szenet vegyenek! Szenet, szenet, szenet vegyenek!

A jól ismert lárma mindig erősen hallhatóan jutott el a Sáros utca felőli tantermekbe. A váratlan, de mindig kedves hangok a tanórák gyakori feszült hangulatát azonnal derűbe fordították. Az önkéntelen kuncogást vagy a felharsanó kacagást olykor kiegészítette egy-egy merészebb, jó hangutánzó osztálytárs tiltott, de elmaradhatatlan közbeszólása, hogy ugyanis:

- Szenet, szenet vegyenek!

Az óramenetet zavaró bemondást tanári dorgálás követte. A dorgálás mértékét az adott tanár egyénisége határozta meg. A tekintélyféltő szigorúbbak büntettek, míg mások együtt mosolyogtak az osztállyal a történetek felett.

Volt egy nyárádselyei „szenes” osztálytársunk is. Mivel szüleitől néha ő is kapott egy kis otthoni harapnivalót, várva várt pakkot, azért nagyon figyelte a jól ismert utcai hangjelzéseket. A szenesek érkezését azért is fo-

gadta minden bentlakó kitörő lelkesedéssel, mert nyilvánvaló volt, ha Eleknek pakkja érkezik, akkor abból mindenki részesülhet.

Az ősi diáketika és a híven ápolt gyakorlat szerint a barátok pakkjának java részét közösen illett elfogyasztani. Ezen szokáshoz hozzátartozott viszont az a tétel is, hogy „potyából nagyot ne vágj!” Hogy bőven maradjon annak is, aki voltaképp kapta.

Ha akadt olyan fősvény, smucig (diáknyelven „faszari”) bentlakó, aki csomagjából nem volt hajlandó barátait és szobatársait megkínálni, azzal nagyon kitoltunk. Távollétében szekrényét kinyitottuk, és élelmiszerkészletét vígan megettük. Ha a kárvallott arra vetemedett, hogy az esetet valamelyik tanárnak jelentse, akkor az első adódó alkalommal pokróccal észrevétlenül letakartuk, s alaposan elpáholtuk. Ez volt a híres „diákpokrócozás”. A módszert más jogos, közösséget érintő sérelem esetén is alkalmaztuk.

A nyárádselyei „szenes” osztálytársunk az egyik tél beállta előtti napokban hazulról nagyon sovány pakkot kapott. Barátjával hosszasan nézegették, gusztálták, találgatták, hogy vajon mi lehet benne. Végül nagy kíváncsisággal bontogatták lassan ki. És akkor egyszer csak előkerült a nem is várt becses tartalom: egy pár vadonatúj egyujjas téli posztókesztyű. A hazai falatokra áhítózó két barát hosszú percekgig csalódottan nézegette az árva két kesztyűt, aztán a „szenes” kitörő örömmel megszólalt:

- Te, Kari, nézz csak ide, olyan kesztyűm van, hogy amennyi ujjam, mind benne. Ilyen az egész iskolában senkinek sincs. Most már akár csatoghat is, egy ujjam sem fog megfázni.

Ugyanezzel a „szenes” csemetével történt meg a következő. Nyárádmenti székely legényke lévén, iskolába jöve telekor egy szót sem tudott románul. A román nyelvet, később Románia történelmét is egy megértő, magyarul is jól beszélő Ioan nevű tanár tanította osztályunkban. Ő „Góbé Elek” barátunkat nagyon is kedvelte, és roppant türelemmel oktatta.

Egy-két hónap elmúltával, amikor már remélhette, hogy Elek is el tudja mondani románul a leckét, felszólította. Békésen várta a feleletét, Elek azonban csak hallgatott, még egy árva szót sem szólt. Végül is a tanár úr szólalt meg, magyarul:

- Te, Elek, én látom, hogy te magadban mondd a leckét. Mondjad hangosan, hogy mi is hallhassuk!

És ekkor Elek hamisíthatatlan székely kiejtéssel, de majdnem hibátlan román nyelven ilyenformán válaszolt:

- Tanár úr, kérem, én tudom jól a leckét, csak a beszéd még nem mer kijönni a számon. Úgy vagyok vele, mint a repülni készülő kicsi madár. Sokáig nem meri elhagyni a fészket, de ha megbátorodik, még az anyjánál is merészebben repül.

Ioan tanárunk ezt az indoklást elfogadta feleletnek. Eleknek jó jegyet irt be tanári noteszébe. Elek pedig később többszörösen rászolgált az előlegezett bizalomra. Az évek során a román nyelvű tantárgyakból is az osztály egyik legjobb tanulója lett.

A délelőtti tanítási órák általában egy órakor értek véget. Ekkor szobáinkba siettünk. Leraktuk a könyveket, füzeteket. Majd az ősi csengő szavára (a későbbi években már a folyosóra felszerelt villanycsengő hangjára) a reggelihez hasonló sorban levonultunk a konviktusra („vityire”) ebédelni.

Az ebéd levesből, valami második fogásból és egy szelet kenyérből állott. Csütörtökön és vasárnap harmadik fogásnak egy darab tésztaféleséget is kaptunk. Az ebéd ugyanolyan módon és rendben zajlott le, mint a reggeli.

Ebéd után öt óráig szabadfoglalkozási időnk volt. A kisebb tanulók gomboztak, pickáztak, fogóztak, rongy- vagy szőrlabdát rugdostak. Mások olvastak, tanultak, ruhaneműiket tisztogatták, varrták stb. A felsős diákok közül többen futballoztak, a nyújtón gyakoroltak, olvastak, sakkoztak. Elég sokan mentek a városba sétálni, ahol néha egy-egy kislánnyal is találkozottak. Télen sokan jártak a Ligetbe korcsolyázni vagy a tisztviselőtelepre szánkázni. Csütörtökön és vasárnap két órától háromnegyed ötig az alsó osztályos diákok szobafőnöki és hetestanári engedéllyel, míg a felső osztályosok minden nap, engedély nélkül mehettek a városba.

Ha az alsó osztályos valamilyen vétséget követett el, szobafőnöke vagy a szolgálatos tanár meginternálhatta, azaz megtilthatta egy vagy több kimenőnapra a városba való menetelét. Ennek szigorított, de a húszas években már csak nagyon ritkán alkalmazott formája volt a szobafogság. Ilyen esetben a diák lakószobáját sem hagyhatta el.

Felső osztályos diákot csak a felügyelő tanár vagy a bentlakás vezetőtanára internálhatott meg. Szobafogságot felsősökre sohasem szabtak ki.

A városba menő tanuló engedélyét a kapunál szolgálatot teljesítő vigil (ötödik vagy hatodik osztályos) ki- és belépéskor ellenőrizte. A városban bármelyik tanárnak vagy hetedikes és nyolcadikos diáknak jogában állott a tanuló engedélyét ellenőrizni. A diákok egymást ellenőrzése a mi időnkben már csak nagyon ritkán fordult elő. A városba csak a kabátunk bal karjára felvarrt karszámmal és fejünkön iskolai egyensapkával mehettünk ki.

Az egyensapka 1924 tavaszáig az úgynevezett Bocskai-sapka volt. Ez az egy-négy osztályosoknak ezüst sujtással, az öt-nyolc osztályosoknak arany sujtással díszített zöld posztósapka volt. Homlok felőli részén annyi rövid ezüst, illetve arany zsinór volt, ahányadik osztályos volt a tulajdonosa.

1924 tavaszától kemény sildes, sötétkék egyensapkát viseltünk. Egyensapkát csak a városban, míg karszámot az intézeten belül is kellett hordani.

Szombatonként délután kettő és három óra között a bentlakás vezetőtanára a földszinti egyes számú szobában - a Spártában - kihallgatást tartott. A hetes felügyelő tanár és az apparitor is jelen volt. A vezető tanár számba vette az elmúlt hét eseményeit, és kihallgatta a folyosón sorban álló és egyenként behívott diákokat: azokat, akiket a felügyelő tanár kihallgatásra rendelt, és azokat, akik maguk kérték a kihallgatást. Ilyenkor került sor a komolyabb kihágások elbírálására. A vezetőtanár a súlyosabb eseteket az intézet igazgatója vagy tanári gyűlés elé utalta.

Főként az iskolai év elején fordult elő, hogy egy-egy felső osztályos diák a faluról bekerült, még tájékozatlan egyik-másik fikát átküldte a bentlakással tőzsomszédos Csákány Béla-felé (diákságunk „Guci bácsinak” nevezte) jól menő vegyeskereskedésébe, hogy vegyen neki „gucifarkot”. A tájékozatlan falusi gyermek jóformán még észre sem vette, hogy kérésére a korán előzvegyült fukar öreg, a nőtlen nagyfiával együtt lakó örmény kereskedő egyszerre kivörösödött dühében, és igen vészjóslo tekintetet vetett reá. Csak akkor kapott észbe, s rohant hanyatt-homlok az ajtó felé, amikor az öreg vagy a fiatal Csákány pogányul kezdte őt csépelni.

„Guci bácsi” mindig a keze ügyében tartotta hosszú nyelvű poroló és légyhajtó eszközét; a diákok ezt nevezték el gucifaroknak. Szóval az öreg ezzel a porolóval, fia viszont a keményebb és hatásosabb nagyseprűvel ugrott, hogy végigporolja a szemtelenkedő kisdíákat. Hogy valójában mikor és miért ragadt Csákány bácsira a gúnyneve, az máig kiderítetlen.

Mindenesetre a „gucifarokvásár” kimenetelének ismeretében, a heccmester nagydiák, rendszerint többedmagával, az elpáholt kisdíákat hangos hahotával fogadta. Így jöhetett rá szinte mindenik új fika, hogy a kezdőnek, még az általában védelmet nyújtó környezetében is olykor a saját kárán kell tanulnia.

A Sáros utca közepe táján volt a Főtérre utcaszerűen torkolló Kis-piac (Tyúk-piacnak is nevezték). Ennek bal, kiszélesedő részén hosszú fedett

szín állott. Abban naponként, de különösen csütörtökön és a négy kirakodó nagyvásár napján a kofák ütöttek tanyát áruikkal.

A legnagyobb keresletnek és tekintélynek a bő zsírban kofapecsenyét („dögöt”) sütő és árusító kofák örvendtek. Disznópecsenyét kínáló asztalaikat nemcsak a megéhezett vásárosok keresték fel nagy számban, hanem a bentlakás mindig éhes diákjai is. A falatozni szándékozó a közeli kenyeres kofáktól előre megvásárolta a még meleg, ropogós kenyérszeletet, s akkor, középen bevágott kenyérével a „dögösök” sersistergő fazakához járult. És a kiválasztott, forró zsírtól csepegő kofapecsenyét az árusasszony hosszú villájával a kenyér közé dugta. Ezek után már csak enni kellett.

A diákzseb rendszerint üres volt, tehát csak nagy ritkán engedhetük meg magunknak ezt a királyi eledelt. Leleményességünk és mindig korgó gyomrunk azonban sokszor megtalálta annak a módját is, hogy kevés pénzzel és mégis kielégítően lakmározhassunk. Azt csináltuk, hogy összekotort vagyonunkkal egy kiadósabb sarkalatkenyeret vásároltunk, és azzal ahhoz a pecsenyés nénihez somfordáltunk, akinél legnagyobb volt a tolongás, és ennél fogva legkisebb a figyelem. A jól kiköbözt, legkedvezőbb pillanatban kenyerünket véletlenül beleejtettük a pecsenyés fazékba. Mire az esetet a hol megértő, hol szitkozódó természetű kofanénénk észrevette, mire eltévedt kenyerünket a fazékból kiemelte és kezünkbe adta, az bizony már alaposan teleszívta magát az izletes, forró zsírral. Így vett tehát az üres zsebű diák magának kofapecsenyét, azaz hogy kofapecsenyés zsírral áztatott kenyeret.

Az élelmesebb és kellő „alaptökével” rendelkező kisebb diákok porcukorral összekevert kakaót árusítottak társaiknak. A hagyományos mérték szerint vegyített ingyencsészet füzetlapokból készített hosszúkás, két végén hegyesszögben végződő tasakokban hozták forgalomba. Volt ötven banis, egy lejes és két lejes csomagolású. Az elárúsító általában tizenöt-húsz százalékot keresett az üzleten. A szegényebb diákok így jutottak hozzá egy kis zsebpénzhez. Nagyobb arányú üzérkedést sem a diáketika, sem a tanárok nem engedtek meg.

Néha egyik-másik nagyevő (mi „nagybelűnek” neveztük) fogadott valamelyik társával, hogy ki tud több tasak kakaót megenni. A vesztes fizette a nyertes költségeit is. Egyik diáktársunk harminchat egylejes tasakkal tartotta a kakaóévs rekordját. Teljesítménye a kisdiakok előtt komoly tekintélyt szerzett neki. Előfordult, hogy a hősködő kakaóévs rosszul létbe csapott át. Az illető nemcsak a nagy mennyiségű kakaót, hanem szűkös ebédjét is viszontlátta.

A délutáni sétálások alkalmával a nagydiákok a kislányok körüli legyeskedést sem hanyagolták el. Legközvetlenebb kapcsolatban a református leánygimnázium „Bethlen Kata” internátusában lakó leányokkal

voltunk. Kapcsolatainkat levélvivő közvetítőkkal is igyekeztünk elmélyíteni. A levélkéek olykor egy-egy diákverset vagy fényképet is rejtegettek.

A római katolikus leányzárda tanulóival sokkal nehezebben kerülhettünk ismeretségbe. Ők csak apácaik kíséretében mehettek a városba sétálni. Intézetükbe pedig "halandó" diáknak lehetetlen volt bejutni.

Az "Unirea" román leánylíceum épületét is sokszor kerülgettük, és jó pár szép barna kislányt fel is fedeztünk az udvarában. Néhány diáktársunk több román diáklánnyal kötött ismeretséget, minek következtében jól meg is tanult románul.

Délutánonként többször felkerestük a helybeli kerékpárkölcsoönzőket. Egy-két órára kerékpárt vettünk bérbbe, mellyel végigszáguldoztuk városunk akkor még majdnem teljesen forgalommentes utcáit.

Néhányszor arra is sor került, hogy valamelyik közelebbi községben lakó barátunk szüleihez látogassunk el. Olyankor mindig kiadós uzsonnában részesültünk. Legkedveltebb falusi eledeleink a házi szalonna, kolbász és juhsajt voltak zöldhagymával és retekkel.

Szép tavaszi és őszi délutánokon a Somostető erdejét is örömmel kerestük fel. Ha valamelyikünk kerített egy - inkább csak madárijesztésre szolgáló forinthúzas puskát, megpróbáltunk célba venni egy-egy madarat is.

Kora nyári és őszi délutánokon leginkább a Maros hűs vize vonzott magához. A Ritzben, Agyagásinál, a városi strandon vagy a gát fölötti szabad Maroson nagy fürdözéseket, versenyszásokat rendeztünk. Diákhagyomány volt, hogy aki május tizedikéig nem fürdött meg a Marosban, az "gyáva legény".

A nagydiákok vasárnap délutánonként, amikor hét óráig maradhattak a városban, ismerőseik leányos családjaihoz is ellátogattak. A zsúrokon bőséges uzsonnára, kellemes időtöltésre, táncolásra, társasjátékokra, majd izgalmas zálogkiváltásra került sor. Ezek a zsúrok nemcsak a vidám szórakozás pompás alkalmai voltak, hanem az ifjúság társaságbeli jártasságát, csiszolódását is elősegítették.

Eltzner Erzszi tánciskolájában sajátítottuk el korunk "modern" táncait. Szombat délutánonként jártunk oda. Hat hétig tartott egy táncoktatási idő, a kólont. A kólont "zsiros nyújtás" zárta be: a részt vevő leányok mamái kosaraikból finomabbnál finomabb ételeket szedtek elő, s vendégelték meg a fiúkat. Az édesanyák természetesen azokat a fiúkat hívták meg a lakmározásra, akik leányaikat rendszeresen táncoltatták, szórakoztatták.

A tánciskolában a már akkor klasszikusnak számító csárdáson és keringőn kívül az éppen divatosá vált simit, tangót és blekotont tanultuk meg. Az első hetekben elég sokat csetlettünk-botlottunk, amíg

a táncok lépéseit és ritmusát elsajátítottuk. A botlábúak még hetek múlva is többet lépegettek táncosnőjük lábára, mint a padlóra. A gyávák és gyámoltalanok sokszor a terem valamelyik zugában egymagukban próbálgatták egy-egy tánc lépéseit, figuráit. Akadt olyan is, aki hosszú időn át csak úgy tudott a táncba belekezdeni, hogyha abból a sarokból indult el, ahol „tudományát” megtanulta. A lányok a tánctanulásban sokkal ügyesebbek és bátrabbak is voltak, mint mi, fiúk.

Hogy a kólon vagy colon kifejezés hogyan lett a tánciskola tanítási időszakának az elnevezése, sohasem tudtam kideríteni. A kólon ugyanis görögül kettőspontot, a colon pedig egyrészt, ugyancsak görögül, vastagbetűt, másrészt a Kolumbusz Kristóf „Colon” családi neve után közép-amerikai pénzegységet jelent. Az viszont tény, hogy ezek a tánciskolai kólonok közkedveltek és kellemesek voltak. Életünk végéig emlékezetesek is maradnak. Az emlékeket az tette igazán színessé, hogy a tánciskola heteiben sok diákszerelem szövődött. Ezek közül egyesek a diákévek után is tartottak.

Tavaszi és őszi délutánokon mentünk ki, kisebb-nagyobb csoportokban, a közeli mezőkre és erdőbe növényeket gyűjteni. A kiváló oktató és nevelő, N. Ödön bácsi (mi Ghandinak neveztük), a természetrajz tanára szigorúan megkövetelte, hogy a tanult anyag Vásárhelyen fellelhető növényeit gyűjtsük. A kisebbeket gyökérzetükkel együtt kellett kiásnunk, itatóspapír között lepréselnünk, megszáritanunk, majd szabványos herbáriumba tennünk. Minden egyes „szereményt” külön lapra ragasztottunk, tudományos és népi elnevezésüket egyaránt megjelöltük. Ödön bácsi a herbáriumokat rendszeresen ellenőrizte, és igényesen osztályozta is.

Akadt szorgalmas diák, aki az évek folyamán több száz növényt gyűjtött össze olyan szakszerűleg, hogy herbáriumát a diákok év végi kiállításán is bemutatták. Volt olyan is, akinek értékes gyűjteményét tanárunk javaslatára az iskola természetrajzi szertára gyűjteményébe helyezték.

Ödön bácsi törekeny testalkatú, halk szavú ember volt, és kiváló felkészültségű, lelkiismeretes tanár. Szorgalmas, becsületes, puritán élete során népes családot nevelt fel. Áldásos tanári pályafutását a szászvárosi „Kun” kollégiumban kezdte. Annak bezáratása után került a Bolyaiba. A másodperc töredékéig pontos és lelkiismeretes volt. Kötelezettségek elvégzésében nagyon sokat tanultunk tőle. A kollégium egyik legértékesebb személyisége volt.

A bentlakásban nagy divat volt a bélyeggyűjtés is. A módosabbak nyomtatott albumokba, a szegényebbek külön erre a célra szánt füzetekbe ragasztották be bélyegeiket. A diákok egymás között, és idegenekkel is csereberéltek. Néhányan külföldi bélyeggyűjtő társakra is szert tettek, és azokkal is kapcsolatot tartottak fenn. A bélyeggyűjtés nemes szenvedélye hozzájárult a gyűjtők történelmi, földrajzi és egyéb ismereteinek kiszélesítéséhez.

A bentlakó ifjúság a délutáni órákban elég gyakran mozi- vagy színelőadásokon is részt vett. A város állandó színjátszó társulata ezekben az években a Transzilvánia termében tartotta előadásait. Gyakori eset volt, hogy a zsebpénz nélküli társainkat diákügyeskedéssel, úgynevezett „rohamjeggyel” vittük be az előadásra.

Néha sor került arra is, hogy az esti órákban beültünk Haják Károly hegedű- vagy Zsizsmann Rezső orgonakoncertjére a Közművelődési Palota nagytermébe. Többször vettünk részt intézetünk rangos dísztermében egy-egy Kemény Zsigmond irodalmi esten vagy Tessitori Nóra szavalóestjén. Ez utóbbi különösen megragadta ifjúságunk érzelmi és értelmi világát. A költeményekből áradó lelkület az ifjú szívekben is, megfogalmazatlanul bár, de benneélt. A diákság néhány alkalommal a Kultúrpalotában rendezett székely balladaesten is ott lehetett. Egyszer egy eszperantó rendezvényen is jelen lehettünk, amely a különböző népek közötti nemzetközi együttműködés törekvéseiről tájékoztatott bennünket.

Az ifjúság művelődési életében élménydús eseményt jelentett az iskolai igazgató, Nagy Endre által rendezett Mentovich Ferenc-emlékest. A megemlékezést a tudós tanár halálának ötvenedik évfordulója alkalmával, több jeles szakember közreműködésével, a tornateremben tartottuk meg. Így ismerhettük meg Mentovich Ferenc hányatott életútját, irodalmi és tudományos tevékenységét, korát megelőző haladó gondolkozását. Mentovich Ferenc 1856-tól 1879-ben bekövetkezett haláláig a Bolyai intézet nagy hírnevű tanára volt. Hamvai a református temetőben pihennek.

A nagy és vidám élmények közé tartozott egy-egy ritka cirkuszi vendéglőadáson való részvétel. A városban általában évenként egyszer megjelenő cirkuszok sátrait a vasúti nagyállomás mellett az akkor még üres térségen állították fel. A bentlakó tanulókat elvitték egy-egy előadásra. Kisebb csoportokban hol engedéllyel, hol csak lógva is, többször megnéztük ugyanazt a műsort.

A legnépesebb művésztruppal és segédzeméllyezettel, a legváltozatosabb állatsereglettel és, természetesen, a legrangosabb műsorral a híres Kludsky-cirkusz rendelkezett. Ez a társulat többször előfordult Vásárhelyen. Aztán egyszer csak, évek múltán arról értesültünk, hogy a

Kludsky éppen Amerikába tartott, és hajótörést szenvedett. Teljes ember- és állatállománya az óceán hullámaiban lelte pusztulását.

A diákszolidaritás legmagasabb megnyilvánulási formája a diáksztrájk volt. A húszas években a református kollégiumban egyszer fordult elő ilyen. Ötödik vagy hatodik osztályosok voltunk, amikor az egyik tanárunk egy végzős diákot méltánytalanul megpofozott. Az eset híre percek alatt eljutott valamennyi osztályba. Minden különösebb szervezés nélkül, a felső osztályos diákok még aznap délelőtt elhagyták osztálytermeiket, és az intézet udvarára vonultak le. Onnan az ifjúság sem a tanárok, sem az igazgató utasítására nem volt hajlandó az osztálytermekbe visszatérni mindaddig, míg az illető tanár a megpofozott diákon ejtett sérelem miatti sajnálatát ki nem nyilvánította.

A délutáni szabadfoglalkozási idő után következett az öttől hét óráig tartó fő tanulási idő, a szilencium. Ezt is, miként a reggelit és az estit, a szolgálatos tanár és az apparitor ellenőrző szobavizitje, a lustra vezette be.

Este hétkor a reggelihez és a délihez hasonló rendben és módon vacsorázni mentünk a „vityire”. A vacsora étkezés, már csak általánosan szűkös volt amiatt is, rövid tíz-tizenöt perc alatt lezajlott.

Vacsora után következett az úgynevezett- „hétől nyolcig”, az esti szabadfoglalkozási idő. A megszokott diákjátékokat és szórakozásokat tarkítva, a tavaszi és őszi kellemes estéken a kollégium udvarán felzendültek a szebbnél szebb diákdalok. A bentlakás udvar felőli oldalához épített terasz mellett, az öreg akácfák közelében, rendszerint félkörben álltak fel az énekes felső osztályos diákok. Középen vagy a félkörrel szemben helyezkedett el a hetedik-es-nyolcadikos diákok közül a legjobb hallású és hangú énekező (cantus primus). Ő kezdte meg és tetszése szerint vette sorba a kedvenc diákdalokat.

Az énekezőért senki sem jelölte ki. Mindig az lett, aki a legalkalmasabbnak bizonyult. Az ő távollétében egy másik jó hangú diák vezette a nótázást. Az éneklő nagydiákokhoz csatlakozhattak az ötödik-hatodik osztályosok közül a jó hangúak, ám egészen ritkaságszámba ment az, hogy valamelyik alsó osztályos fika is részt vehessen a nagyobbak éneklésében. Az ilyen kivételnek nemcsak kiváló hallásúnak és hangúnak kellett